Jan Sikora
Katedra Socjologii i Filozofii
Akademia Ekonomiczna w Poznaniu

SOCJOLOGICZNE UWARUNKOWANIA ROZWOJU AGROTURYSTYKI JAKO DODATKOWEGO ŹRÓDŁA DOCHODU W GOSPODARSTWACH ROLNYCH

1. Wstęp

Warunki gospodarki rynkowej wymuszają rozwój różnych form przedsiębiorczości i aktywności gospodarczej na wsi i w mieście. Szczególnie trudna pod tym względem jest sytuacja na wsi i w rolnictwie, gdzie przemiany społeczno-ekonomiczne zachodzą najwolniej, a skutki tych reform są najbardziej dokuczliwe.

Jedną z form aktywności ekonomicznej gospodarstw rolnych oraz wsi jest coraz powszechniej rozwijana agroturystyka. Stan obecny i perspektywy rozwoju tej działalności zdeterminowane są uwarunkowaniami ekonomiczno-marketingowymi, prawno-organizacyjnymi, kulturowymi, przyrodniczo-ekologicznymi oraz społecznymi.

Treść artykułu charakteryzuje niektóre ważniejsze społeczne determinanty agroturystyki w Polsce, a przede wszystkim rolę rodziny rolnika, samorządu terytorialnego i społeczności lokalnej, stowarzyszeń agroturystycznych oraz innych instytucji wspierających tę działalność. Zawiera także opis społeczno-ekonomicznych warunków wsi i rolnictwa będących podstawą zainteresowania się agroturystyką.

2. Warunki społeczno-ekonomiczne wsi i rolnictwa

Zachodzące procesy społeczno-gospodarcze w kraju wywierają coraz większy wpływ na rolnictwo i wieś. Powodują urynkowienie gospodarstw rolnych, ich specjalizację, integrację horyzontalną (powstawanie zrzeszeń rolników) i wertykalną (powiązanie gospodarstwa rolnego z handlem, przemysłem przetwórczym i innymi). Powodują ich technicyzację i mechanizację, oddzielanie się gospodar-

stwa rolnego jako zakładu produkcyjnego od gospodarstwa domowego jako rodziny[1].

Urynkowienie tradycyjnych indywidualnych gospodarstw chłopskich, przeprowadzona restrukturyzacja państwowych gospodarstw rolnych, postępująca specjalizacja produkcyjna w rolnictwie, wzrost liczby gospodarstw większych i wzrost przeciętnej wielkości gospodarstwa rolnego powodują powstawanie różnych problemów społeczno-ekonomicznych. Ważnym problemem ekonomiczno-społecznym związanym z restrukturyzacją polskiego rolnictwa były przekształcenia państwowych przedsiębiorstw rolnych, w tym Państwowych Gospodarstw Rolnych (PGR).

W Polsce w 1991 roku było około 1500 państwowych przedsiębiorstw, to jest gospodarstw rolnych, nasiennych, stadnin koni, hodowli zwierząt zarodowych. Zatrudniały one ponad 300 tys. ludzi, a ich powierzchnia przekraczała 3,7 mln ha. Średnia powierzchnia Państwowego Gospodarstwa Rolnego wynosiła 2400 ha. Znaczna większość tych gospodarstw była zadłużona, a w ponad 100 przedsiębiorstwach rolnych wartość długów przekraczała wartość ich majątku.

Procesy prywatyzacji państwowych przedsiębiorstw rolnych zrodziły na wsi wiele różnych problemów. Najważniejsze z nich to zadłużenie tych przedsiębiorstw, bezrobocie i konflikty społeczne. Ważnym problemem było również to, że prywatyzacja państwowych przedsiębiorstw rolnych zbiegła się z recesją w całej gospodarce polskiej i z ogólnym kryzysem w rolnictwie.

Państwowe przedsiębiorstwa rolne były zadłużone w bankach i zakładach przemysłowych dostarczających nawozy, maszyny rolnicze, środki ochrony roślin. Miały rozpoczęte i nie dokończone inwestycje. Powołana do sprywatyzowania w 1992 roku Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa, przejmując te przedsiębiorstwa rolne, musiała zacząć spłacać pozostałe długi oraz finansować ich prywatyzację, przy czym jej główny dochód pochodził ze sprzedaży majątku tych przedsiębiorstw.

Okazało się, że sprzedaż przez Agencję Własności Rolnej Skarbu Państwa ziemi okolicznym rolnikom oraz byłym pracownikom państwowych przedsiębiorstw rolnych nie była i nie jest łatwa. Jedni i drudzy nie mieli i nie mają pieniędzy. Stąd też większość ziemi oddawana była i jeszcze jest w dzierżawę (najczęściej spółkom pracowniczym z dotychczasowym dyrektorem na czele tych przedsiębiorstw) albo w zarząd (też najczęściej obecnemu dyrektorowi), lub leży odłogiem.

Pewnym rozwiązaniem, o którym obecnie dyskutuje się, mogłoby być dopuszczenie do obrotu ziemią – w znacznie większym stopniu niż dotychczas – cudzoziemców, przedstawicieli kapitału zagranicznego, szczególnie Polaków zamieszkujących za granicą. Propozycja ta rodzi jednak w społeczeństwie

---

[1] A. Wesołowski, *Socjologia wsi. Wprowadzenie*, Poznań 1990.

sprzeciw, społeczny niepokój i obawę, że cudzoziemcy mogą wykupić znaczną część kraju.

Innym, ważnym społeczno-ekonomicznym zagadnieniem restrukturyzacji państwowych przedsiębiorstw rolnych są byli pracownicy, z którymi nie wiadomo co zrobić po sprzedaży tych firm, albo po ich rozparcelowaniu między okolicznych mieszkańców wsi.

Sytuacja społeczno-ekonomiczna tych ludzi jest trudna. Na ogół są to osoby bez kwalifikacji, z niskim wykształceniem, całe ich życie związane jest z danym przedsiębiorstwem, często jedynym na danym terenie zakładem pracy, dającym główne zatrudnienie i źródło utrzymania. Ludzie ci są przywiązani do tego samego miejsca zamieszkania, tej samej miejscowości, w której otrzymali od państwowych przedsiębiorstw rolnych mieszkania, a niskie zarobki spowodowały, iż dzisiaj nie mają oszczędności na poprawę swoich ekonomicznych warunków.

W obawie o utratę pracy, o niepewną przyszłość często dochodzi do lokalnych konfliktów społecznych między nowymi nabywcami lub dzierżawcami ziemi, majątku a byłymi pracownikami przedsiębiorstw rolnych oraz okolicznymi rolnikami, którzy w przyszłości planowali kupno ziemi i powiększenie swojego gospodarstwa.

Istotnym problemem społeczno-ekonomicznym na wsi jest zjawisko bezrobocia. Łączy się ono przede wszystkim z likwidacją Państwowych Gospodarstw Rolnych, upadłością pobliskich miejskich zakładów przemysłowych, w których pracowali dojeżdżający mieszkańcy wsi, z zanikiem kategorii chłopo-robotników oraz ze stosunkowo małym areałem indywidualnych gospodarstw rolnych.

Dane statystyczne wskazują, że na wsi jest około 1,2 mln osób bez pracy. Do liczby tej należy jeszcze dodać tzw. bezrobocie ukryte szacowane na około 400 tys. osób. Natomiast wszystkich bezrobotnych w Polsce szacuje się na około 2,6 mln osób. Najwięcej bezrobotnych na wsi jest wśród ludzi młodych, w wieku 15 – 24 lat, którzy stanowią 63% ogółu bezrobotnych.

Uwzględniając przyczyny pozostawania bez pracy na wsi okazuje się, że wśród bezrobotnych 24,8% dotychczas nigdzie nie pracowało, a 75,2% pracowało i przestało pracować przede wszystkim z powodu likwidacji zakładu pracy lub stanowiska pracy (43,2%), w tym głównie z powodu likwidacji Państwowych Gospodarstw Rolnych[2]. Ograniczanie wiejskiego bezrobocia jest trudne. Pomimo że Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej razem z Krajowym Urzędem Pracy przygotowało program przeciwdziałania bezrobociu wiejskiemu, to i tak, ze względu na różną specyfikę wsi i infrastruktury rolniczej, jego wdrażanie nie jest łatwe. Wprowadzone zasiłki dla bezrobotnych również nie rozwiązują tego problemu.

Ważnym ekonomiczno-społecznym problemem na wsi są ludzie starzy, a szczególnie starsi wiekiem właściciele gospodarstw rolnych i kondycja ekono-

[2] Zob. *Rocznik statystyczny*, Warszawa 1995, s. 135 – 136.

miczna tych gospodarstw. Gospodarstwa te są małe, biedne i słabo wyposażone technicznie w sprzęt rolniczy. Stanowią one około 18% wszystkich gospodarstw rolnych.

Produkcja gospodarstw rolnych prowadzonych przez osoby starsze, samotne jest bardzo niska, nastawiona na socjalne przetrwanie, utrzymanie właściciela, a nie na rynek. Zabudowania mieszkalne i gospodarcze są podupadłe, ubogo wyposażone, a ich właściciele często zdani są na gminną opiekę społeczną.

Istotną konsekwencją restrukturyzacji państwowych przedsiębiorstw rolnych, jak i oddawania ziemi gminom przez słabych ekonomicznie i w podeszłym wieku rolników, aby nie płacić od niej podatków, są coraz większe tereny gruntów nieużytkowych, tzw. odłogi.

W podjętych sposobach restrukturyzacji rolnictwa coraz powszechniej mówi się o dualnym modelu rozwiązania tego problemu[3]. Polega on na tym, że z jednej strony będzie utrzymywany tradycyjny sektor rolniczy charakteryzujący się wysoką pracochłonnością w produkcji rolnej. Z drugiej strony, wszędzie tam, gdzie jest to konieczne ze względu na wymagania jakościowe (produkcja na eksport), tworzyć trzeba sektor nowoczesny technologicznie i ekonomicznie.

Oznacza to, że wszystkim gospodarstwom chłopskim (dużym i małym) stworzyć trzeba równe szanse w ekonomicznym systemie rynkowym. Oczywiste jest jednak, że nie wszyscy rolnicy będą w stanie owe szanse wykorzystać w równym stopniu. Stąd też mechanizm rynkowy sam uruchamia polaryzację struktury rozwojowej gospodarstw rolnych.

Z jednej strony będą wzrastać liczebnie i umacniać się ekonomicznie gospodarstwa rozwojowe, nowoczesne, samofinansujące się. Z drugiej strony będą funkcjonowały gospodarstwa słabsze ekonomicznie, przywiązane do działek przydomowych, utrzymujące się z dochodów nierolniczych.

Jedne i drugie gospodarstwa, ażeby ugruntować się na rynku, muszą odchodzić od zachowań, które określone są jako przetrwanie czasu recesji (tzw. strategia przetrwania) i muszą wykazywać rosnącą aktywność rynkową, inwestycyjną, tylko w innych kierunkach.

Pierwsze w kierunku specjalizacji rolniczej (hodowlanej, roślinnej, sadowniczej, ogrodniczej), drugie w kierunku alternatywnych źródeł dochodów, np. agroturystycznych[4]. W tych ostatnich chodzi o rozszerzenie źródeł dochodu, o poszukiwanie możliwości zdobycia dodatkowych kwalifikacji, zapewnienie większego bezpieczeństwa socjalnego. Dwa lub więcej źródła dochodu pozwalają obniżyć poczucie zagrożenia ewentualnym niebezpieczeństwem zmniejszenia się lub straty jednej z możliwości zarobkowania.

W jednych i w drugich gospodarstwach z ekstensywnych form gospodarowania zależnych od ilości posiadanej ziemi przechodzić należy do zasad

[3] A. Woś, *Drogi restrukturyzacji rolnictwa*, „Wieś i Rolnictwo" nr 3, 1996, s. 61.
[4] Zob. J. Sikora, *Agroturystyczny biznes*, Bydgoszcz 1995.

gospodarowania intensywnego, gdzie ziemia traci relatywnie na znaczeniu, a do głosu dochodzą takie czynniki, jak wyposażenie kapitałowe, nowoczesne urządzenia techniczne, jakość czynnika pracy w postaci uzdolnień organizacyjnych, menedżerskich.

Znaczy to, że zachodzące procesy restrukturyzacji w rolnictwie wskazują na wzrost siły ekonomicznej gospodarstw rolnych, zdefiniowanej jako zdolności rolnika do pomnażania majątku i jego rozwoju wykorzystując własne siły, przystosowanie się do zmiennych warunków otoczenia oraz utrzymywanie się na rynku. Siła ekonomiczna gospodarstw rolnych wynikająca z restrukturyzacji rolnictwa nie tylko pogłębia ich specjalizację. Sprawia jednak potrzebę lepszego dostosowania kierunków produkcji i usług do uwarunkowań przyrodniczych, ekonomicznych i społecznych otoczenia oraz do warunków wewnątrzgospodarczych.

3. Agroturystyka szansą rozwoju gospodarstwa rolnego i wsi

Agroturystyka odnosi się do czasowego przebywania osób przyjezdnych w zabudowaniach gospodarstwa chłopskiego znajdującego się w środowisku wiejskim. W naszym społeczeństwie staje się ona coraz bardziej modną formą spędzania czasu wolnego, preferowaną przez różne kategorie zawodowe i grupy społeczne.

Agroturystyka przynosi różnorodne korzyści socjopsychologiczne i ekonomiczne dla turystów, rolników, społeczności wiejskiej, konkretnych wsi i gmin.

Korzyści socjopsychologiczne agroturystyki dotyczą między innymi możliwości nawiązywania przez turystów kontaktów społecznych i więzi z miejscową ludnością. Daje ona możliwość udziału w życiu rodziny gospodarza, pozwala na kontakt z tradycyjnym stylem życia ludności wiejskiej. Stwarza możliwości bardziej aktywnej formy wypoczynku oraz rozwijania zainteresowań turystów, inspirowanych wiejskimi uwarunkowaniami.

Korzyści ekonomiczne agroturystyki łączą się przede wszystkim ze stymulacją rozwoju gospodarstw rolnych, ogrodniczych, hodowlanych – poprzez dostarczenie dodatkowych dochodów tym gospodarstwom. Agroturystyka może być również źródłem dochodu samorządów terytorialnych danej miejscowości, gminy, związku gmin, a nawet województwa[5]. Może być źródłem powstania i rozwoju dodatkowego rynku zbytu na produkty żywnościowe i różnego rodzaju usługi miejscowe (rzemiosło, rękodzielnictwo, kowalstwo itp.), rozwoju infrastruktury społeczno-ekonomicznej konkretnych wsi i gmin, tym samym może być czynnikiem łagodzącym występujące w tych miejscowościach bezrobocie.

[5] Zob. J. Sikora, *Agroturystyka a samorząd terytorialny i społeczność lokalna*, w: *Samorządowa koncepcja rozwoju turystycznego gminy*, red. S. Bosiacki, J. Grell, J. Sikora, AWF, Poznań 1996.

Korzyści ekonomiczne i socjopsychologiczne płynące z agroturystki zależą nie tylko od samych rolników i ich rodzin, zainteresowania agroturystyką, motywacją do tej działalności. Zależą również od postawy sąsiadów, społeczności lokalnej oraz od władzy lokalnej.

Kluczowym zagadnieniem rozwoju agroturystyki jest problem zasobów, tj. wszystkiego tego, co rolnik, rodzina, gospodarstwo posiada i co może wykorzystać w swojej działalności. Do zasobów zalicza się wszelkie dobra materialne (budynki, ziemię, sprzęt, elementy środowiska przyrodniczego) oraz pewne wartości niematerialne (siła, zdrowie, umiejętności, wykształcenie, wiedza, uzdolnienia). Wszelkie te wartości można wkalkulować w plan działalności agroturystycznej, które w efekcie powinny przynieść dochód.

Ważnym elementem zasobów są środki finansowe (gotówka, oszczędności, obligacje itp.). Niestety, najważniejszym problemem dla rolników jest możliwość ich pozyskania (kredyty, pożyczki). Z przeprowadzonych socjologicznych badań empirycznych wśród rolników wynika, że aż 80% właścicieli gospodarstw rolniczych nie korzystało nigdy z kredytów na cele agroturystyczne[6].

Do ważniejszych przyczyn, które uniemożliwiają korzystanie z tej formy dofinansowania, rolnicy zaliczyli:

– zbyt wysokie oprocentowanie kredytów,

– brak odpowiednich dokumentów (zabezpieczenia), przez co wnioski są odrzucane,

– brak takiej potrzeby (wszelkie remonty, inwestycje w gospodarstwie organizowane są we własnym zakresie).

Część badanych przyznaje, że gdyby nawet otrzymali kredyt, to i tak trudno by im było rozwijać inwestycję agroturystyczną przy jednoczesnym spłacaniu odsetek.

4. Rola rodziny w działalności agroturystycznej

W obecnych warunkach społeczno-ekonomicznych wsi polskiej rozwój agroturystyki zależy głównie od kondycji ekonomicznej gospodarstw rolnych. Ale również kondycja ekonomiczna gospodarstw chłopskich jest wspierana przez działalność agroturystyczną, jako możliwość uzyskania dodatkowych źródeł dochodów.

Gospodarstwo rolne nastawione na działalność agroturystyczną musi spełniać określone warunki. Warunkami tymi są:

– typ gospodarstwa (ważna jest specjalizacja w uprawie i hodowli);

---

[6] J. Sikora, *Ekonomiczno-organizacyjne warunki rozwoju agroturystyki*, „Przegląd Komunalny" nr 10, 1996, s. 6.

– położenie i warunki ekologiczne (służą agroturystyce gospodarstwa odosobnione, znajdujące się w pewnej odległości od siebie, położone z dala od ruchliwej drogi, w otoczeniu ładnego i czystego krajobrazu, posiadające walory ekologiczne, odpowiednie zabezpieczenie ochrony środowiska);

– produkcja żywnościowa w gospodarstwie (chodzi o zdrową żywność produkowaną na podstawie zasad rolnictwa ekologicznego);

– warunki zakwaterowania (w tym rodzaj zakwaterowania, jego standard, utrzymany porządek w pomieszczeniach domowych);

– infrastruktura gospodarstwa agroturystycznego (np. parking, garaż, zieleń, plac zabaw dla dzieci, boisko, wypożyczalnia sprzętu rekreacyjnego).

Najbardziej jednak istotnym czynnikiem uruchomienia, rozwijania i powodzenia w działalności agroturystycznej są ludzie, ich kultura, kompetencje, a dokładniej – rodzina wiejska, jej gościnność, predyspozycje do prowadzenia samodzielnej działalności gospodarczej.

O roli czynnika ludzkiego w rozwoju turystyki pisze między innymi T.D. Potts w sposób następujący: „Wasza miejscowość może być otoczona cudami natury i wspaniałymi atrakcjami, może dysponować doskonałymi usługami hotelowymi, gastronomicznymi, może pozwolić sobie na reklamę ogólnokrajową, lecz to wszystko nie zapewni rozkwitu turystyki, jeżeli przybywający do Was goście nie będą się czuli mile widziani. Abyście mogli odnieść sukces w dziedzinie turystyki i podróżowania, cała społeczność musi emanować gościnnością i sympatią”[7].

Treść tego cytatu należy odnieść również do rodzin wiejskich zajmujących się agroturystyką. Stąd też, przed podjęciem decyzji dotyczącej działalności agroturystycznej, koniecznie trzeba odpowiedzieć sobie na pytanie: Czy taki wybór odpowiada osobowości, przygotowaniu, stylowi życia i potrzebom zainteresowanej rodziny?

Rodzina wiejska powinna zatem ocenić swoje umiejętności niezbędne do prowadzenia gospodarstwa agroturystycznego, zastanowić się, jakie umiejętności już posiada, jakie musi zdobyć, a w jakim zakresie skorzystać z pomocy zewnętrznych doradców. Ocena tych umiejętności musi być dokonana osobiście przez zainteresowanego. Doradca może jedynie wskazać, co jest konieczne do samodzielnego prowadzenia przedsięwzięcia agroturystycznego, jaką wiedzą, umiejętnościami i cechami dysponuje przedsiębiorca działalności agroturystycznej i jego rodzina.

Prowadzone badania nad sukcesem w przedsiębiorczości dają pewien obraz przedsiębiorcy. Na wzór ten składa się około czterdzieści cech osobowości, z których bardziej znaczące to: wiara w siebie, zdecydowanie i upór, pilność, energiczność, pomysłowość, zdolność podejmowania określonego ryzyka, twórczość, inicjatywa, elastyczność, pozytywne nastawienie do nowych sytuacji,

[7] T.D. Pots, *Odkryj swoje miasto. Proces rozwoju turystyki*, Jelenia Góra 1994, s. 50.

niezależność, zdolność przewidywania, zdolność współpracy, chęć zysku, spostrzegawczość, optymizm, potrzeba osiągnięć[8].

W rozpoznaniu własnych predyspozycji, silnych stron sprzyjających agroturystyce potrzebne są odpowiedzi na pytania prowokujące krytyczne spojrzenie na swoją osobowość, wskazujące na słabe strony charakteru.

Oto podstawowe z nich:

– jakie słabości u siebie wykryłeś?
– czy z tymi słabościami możesz zostać przedsiębiorcą?
– co zrobić, aby zrekompensować te słabości?
– jakie masz swoje mocne strony?
– czy one pokrywają, niwelują słabe strony?
– czy prowadzony styl życia sprzyja stylowi życia przedsiębiorcy[9]?

Jeżeli udzielone odpowiedzi dadzą przekonanie, że właściciel gospodarstwa i jego rodzina posiadają przynajmniej następujące predyspozycje:

– skłonność do poświęcania dużej ilości czasu na pracę,
– zainteresowanie i dążenie do realistycznego celu,
– skłonność i umiejętność do podejmowania ryzyka oraz umiejętność podejmowania decyzji w warunkach niepewności,
– wykorzystywanie krytyki do wprowadzenia ulepszeń,
– odporność na trudności i stres,
– odpowiedzialność i wytrwałość,
– czerpanie wiedzy z porażek,
– pozytywny stosunek do ludzi,

to można przyjąć, że ich osobowość, cechy charakteru służą skutecznemu działaniu w agroturystyce.

Agroturystyka jako przedsięwzięcie rodzinne łączy się nie tylko z odpowiednimi cechami osobowościowymi członków rodziny, ale również z wolną siłą roboczą w rodzinie, którą można zaangażować w tę działalność. Trudno bowiem rozpoczynać agroturystyczny biznes w rodzinie, gdzie nie wszyscy członkowie rodziny akceptują przyjmowanie turystów, kiedy ktoś z rodziny będzie zajmował niechętną wobec nich postawę.

Stąd też rozpoznając chęci przystąpienia członków rodziny do współpracy agroturystycznej, w wyniku czego zdecydujemy się lub nie na to przedsięwzięcie, warto odpowiedzieć sobie na następujące pytania:

– czy wszyscy członkowie rodziny są zainteresowani działalnością agroturystyczną?
– jakie są możliwości pomocy ze strony członków rodziny w tym przedsięwzięciu?
– jakie są kompetencje, umiejętności i zainteresowania tych osób?

---

[8] *Przewodnik w biznesie*, red. K. Grzywaczewski, Łódź 1994, s. 9.
[9] Ibidem, s. 9.

– czy istnieją potrzeby szkoleniowe w tym zakresie?
– jaki jest poziom ich zaangażowania w agroturystykę?
– czy są przygotowani do pracy zespołowej?
– czy są przygotowani na przyjęcie problemów, które się pojawią, i dzielenie ich z rodziną?
– czy są przygotowani na wzięcie odpowiedzialności za wzrost kosztów życia rodzinnego?

Pozytywne odpowiedzi na powyższe pytania (może być ich więcej) dają podstawy do rozwijania rodzinnych usług agroturystyczaych.

Członkowie rodziny decydujący się na działalność agroturystyczną muszą znać sposoby postępowania wobec klienta, gościa i oddziaływania na niego. W temacie tym występuje wiele porad i wskazań. Oto niektóre z nich[10].

Z każdym gościem należy postępować indywidualnie. Zrutynizowane i standardowe postępowanie jest jednym z większych wrogów w naszych usługach. Osoba kontaktująca się z gościem jest pierwszą „wizytówką" gospodarza, z jaką się on spotyka. Wrażenie wyniesione z wstępnego kontaktu jest najczęściej bardzo istotne dla jego przebiegu i dla ewentualnych kontaktów dalszych. Bowiem uprzejme przyjęcie gościa nie tylko spotyka się z jego uznaniem, ale zostanie także przekazane znajomym — być może przyszłym klientom.

Turyści w gospodarstwie wysoko cenią przyjaźń, serdeczność, uczciwość i kompetencje. Należy zatem zrobić wszystko, aby w oczach gości zyskać te cechy. Punktualność, terminowość i słowność ze strony gospodarza to cechy, które ułatwiają życie, uwalniają od przykrych, niespodziewanych i niepotrzebnych stresów zakłócających wypoczynek. Humor i związany z nim śmiech staje się „towarem" coraz bardziej deficytowym i poszukiwanym w stosunkach między ludźmi. Humor w obcowaniu z ludźmi pomnaża przyjaciół, ułatwia porozumienie, sprawia, że nawet trudne negocjacje stają się bardziej znośne i pozwolą zapomnieć o kłopotach.

Przedstawione zasady przekonują, że turysta w gospodarstwie agroturystycznym to osoba, która z jednej strony chce kupić określone warunki dla realizacji swojej potrzeby wypoczynku, ale z drugiej strony to osoba, która posiada, tak jak gospodarz i jego rodzina, wiele innych ludzkich potrzeb, o których warto pamiętać.

Im więcej tych „innych", dodatkowych potrzeb może ona zaspokoić podczas pobytu w rodzinie wiejskiej, tym większa jest szansa, że podstawowy cel jej pobytu na wsi, w gospodarstwie będzie osiągnięty oraz tym większe jest prawdopodobieństwo, że powróci.

Rodzina obsługująca turystów w swoim gospodarstwie także pragnie pozyskać poczucie własnych kompetencji, szacunek i uznanie gości, chce cieszyć się ich przychylnością i odczuwać satysfakcję ze swojej pracy.

---

[10] Zob. szerzej: *Strategie w biznesie*, red K. Sedlak, Kraków 1993; L. Garbarski, *Zrozumieć nabywcę*, Warszawa 1994.

Gospodarz, wraz z rodziną, występuje w podwójnej roli. Jest jednocześnie kierownikiem i pracownikiem. Jako kierownik planuje, ulepsza metody postępowania, podnosi efektywność swojej pracy. Jako pracownik odpowiada za wykonanie swoich działań i obowiązków związanych z prowadzeniem gospodarstwa agroturystycznego.

5. Rola samorządu terytorialnego w rozwoju agroturystyki

Stan obecny i przyszłość agroturystyki w kraju zależy nie tylko od samych rolników. Ważnym animatorem działań na rzecz agroturystyki powinny być lokalne samorządy terytorialne[11]. Powodzenie jej rozwoju zależy więc od wzajemnej współpracy gminy z rolnikami i mieszkańcami[12]. Wprawdzie zainteresowanie rozwojem agroturystyki ze strony samorządów terytorialnych stale wzrasta, lecz nadal jest ono niewystarczające.

Samorządy terytorialne, władze gminy nie są zorientowane o zasięgu agroturystyki na swoim terenie. Brakuje często z ich strony działań wspierających, promujących agroturystykę, brakuje punktów informacji agroturystycznej w gminie. Stąd też, w celu poprawienia istniejącej sytuacji w zakresie agroturystyki, do jednych z podstawowych zadań samorządów gminnych powinna należeć ocena możliwości rozwoju tej formy wypoczynku, a co się z tym wiąże, ocena korzyści i kosztów działalności agroturystycznej w gminie.

Istotną rolą samorządów terytorialnych jest ich wkład w rozwój infrastruktury wsi, bez której agroturystyce trudno się rozwijać. Ważne warunki rozwoju agroturystyki tkwią w infrastrukturze technicznej wsi, to jest w zaopatrzeniu w wodę, gospodarce ściekowej, zaopatrzeniu w gaz przewodowy, telefonizacji, modernizacji i budowie dróg.

Nie można rozwijać agroturystyki tam, gdzie brakuje tej infrastruktury, gdzie nie ma czystości, wysypisk śmieci, dobrych i prawidłowo oznakowanych dróg, telefonów, uzbrojenia wodno-kanalizacyjnego, oznakowanych szlaków turystycznych[13]. Niedociągnięcia te na pewno nie przyciągną turystów na wieś i do gminy.

Powołana w 1994 roku Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) umożliwia w znacznym stopniu udział budżetu państwa w finansowaniu inwestycji infrastruktury wsi, a wspólnie z Ośrodkiem Doradztwa Rolniczego (ODR) pomaga w udzielaniu niskoprocentowych kredytów inwestycyjnych na rozwój małej przedsiębiorczości na wsi, tworzenie nowych miejsc pracy, w tym i na rozwój agroturystyki. Z takimi wnioskami o pomoc Agencji Restrukturyzacji

---

[11] Ustawa o samorządzie terytorialnym z 8 marca 1990 roku.

[12] J. Sikora, *Agroturystyka a samorząd terytorialny...*, op.cit. s. 39.

[13] M. Drzewiecki, *Agroturystyka*, Bydgoszcz 1995.

i Modernizacji Rolnictwa w finansowaniu przedsięwzięć inwestycyjnych na wsi mogą występować zarządy gmin i sami rolnicy.

Ważnym zadaniem dla gminy, wspólnie z jej mieszkańcami, jest dbałość o przyjemny, estetyczny wygląd wsi, tereny zielone, pomoc w organizowaniu różnorodnych imprez kulturalnych, jarmarków, kiermaszy. Rola lokalnych samorządów terytorialnych polega także na inwestycjach w renowację obiektów historycznych, które mogą odtworzyć tradycyjną atmosferę wsi. To również konieczność oznakowania szlaków turystycznych, tras rowerowych, to wielojęzyczne tablice przedstawiające mapy miasteczek i wsi, ogólna dostępność folderów i przewodników zawierających informację o lokalnym folklorze i historii.

Realizacja tych inwestycji to praca na lata. Stąd też agroturystyka wymaga działań i myślenia z wyprzedzeniem. Konieczne jest opracowanie przez gminy atrakcyjnych turystycznie własnych programów rozwoju turystyki, utworzenie komputerowego banku danych o kwaterach agroturystycznych, przeprowadzenie kategoryzacji wiejskiej bazy turystycznej.

Program strategicznego rozwoju agroturystyki w gminie (związku gmin) w swoim podstawowym zarysie powinien zawierać:

- wielkość i przewidywane tempo wzrostu rynku turystycznego;
- własny potencjał turystyczny (stały i sezonowy), możliwość rozwoju produktu turystycznego, restrukturyzacja bazy turystycznej;
- segmenty rynku (grupy turystów), które mogą być zainteresowane oferowanym produktem agroturystycznym;
- intensywność i zakres konkurencji, jej przewagę i niedociągnięcia;
- kalkulację kosztów, cen, oczekiwanych zysków;
- uwarunkowania dotyczące ludności miejscowej, nowych miejsc pracy, możliwości kształcenia kadr, źródła dogodnych kredytów, zarządzanie agroturystyką;
- warunki ochrony środowiska naturalnego;
- prawidłowości gospodarowania przestrzenią, ładem przestrzennym;
- optymalne formy promocji agroturystycznej;
- czynniki prawne, socjalne itp.[14]

Rozwój agroturystyki bez programu lokalnego, gminnego zawsze będzie działaniem przypadkowym, nieprzemyślanym przedsięwzięciem inwestycyjnym, bez analizy ich skutków.

Wzorcowa strategia rozwoju agroturystyki w gminie, miejscowości powinna składać się z następujących części:

1. Potrzeba kształtowania świadomości społecznej mieszkańców gminy, miejscowości na temat roli turystyki jako działalności gospodarczej. Świadomość

[14] J. Sikora, *Warunki rozwoju agroturystyki w gminie*, „Przegląd Komunalny" nr 5, 1997, s. 8.

turystyczną należy rozwijać wśród władz gminy i miejscowości, wśród ludzi interesu i ogółu mieszkańców. Chodzi o orientację w korzyściach ekonomicznych i społecznych, jakie może przynieść agroturystyka.

2. Potrzeba poznania zasad działania agroturystyki, zrozumienia jej istoty, poznania produktu agroturystycznego. Dokładniej chodzi między innymi o potrzebę znajomości motywów podróży, zrozumienie roli atrakcji kulturowych i przyrodniczych znajdujących się na danym terenie, pokazanie znaczenia gminnej infrastruktury turystycznej (bazy), chodzi również o przygotowanie mieszkańców miejscowości na specjalne potrzeby turystów.

3. Powołanie gminnego zespołu agrturystycznego, który by zainteresował się rozwojem agroturystyki, ocenił walory turystyczne gminy, miejscowości. Zespół do spraw turystyki powinien składać się z reprezentantów sektora:

– prywatnego (np. przedstawiciel firm prywatnych),

– państwowego (np. przedstawiciel ochrony zabytków, przyrody),

– samorządowego (np. przedstawiciel samorządu terytorialnego, gospodarczego),

– społecznego (np. przedstawiciel stowarzyszeń turystycznych).

W zespole należy zapewnić także miejsce dla kilku osób z zewnątrz, które powiny pełnić rolę doradczą, ekspercką (np. przedstawiciel nauki, kultury).

4. Analiza i ocena występujących w gminie produktów turystycznych sprzyjających rozwojowi agroturystyki. Chodzi o analizę i ocenę z uwzględnieniem mocnych i słabych stron:

– zasobów naturalnych terenu gminy,

– zasobów kulturowych (wystawy, szlaki, muzea) gminy,

– bazy turystycznej (noclegi, gastronomia),

– warunków społecznych (gościnność mieszkańców, bezpieczeństwo turystów).

5. Analiza oraz ocena mocnych i słabych stron zasobów ludzkich, kadrowych, chętnych do zaangażowania się w rozwój działalności agroturystycznej w gminie

6. Analiza i ocena mocnych i słabych stron infrastruktury turystycznej gminy lub miejscowości (np. sieć dróg, noclegi, gastronomia, służba zdrowia, bezpieczeństwo, komunikacja, informacja).

7. Ocena pod względem ilości i jakości segmentu rynku turystycznego. Jest to poszukiwanie tzw. rynku docelowego turystów, gości, którzy byliby skłonni zainteresować się walorami turystycznymi. Ważne jest rozpoznanie liczebności, cech, zwyczajów, zachowań, potrzeb, zainteresowań turystów.

8. Analiza i ocena konkurencji w agroturystyce w sąsiednich gminach lub miejscowościach. Celem jej jest zebranie informacji o konkurentach, ocena płynących stąd zagrożeń, jak i szans rozwoju agroturystyki dla danej gminy.

9. Przedstawione powyżej punkty 4, 5, 6, 7, 8 strategii rozwoju produktu agroturystycznego można ocenić w skali 0 – 5, gdzie:

0 – oznacza skrajnie negatywną ocenę,

5 – oznacza bardzo pozytywną ocenę.

10. Ułożenie i wprowadzenie planu działania promocyjnego w zakresie całego potencjału agroturystycznego gminy i poszczególnych gospodarstw.

11. Prowadzenie kontroli realizacji strategii rozwoju w gminie, analizowanie jej skuteczności i efektywności.

Z powyższego widzimy, że rozwój agroturystyki zależy nie tylko od rodziny, ale też od działań i zachowań środowiska lokalnego (gminnego). Stąd też w planach rozwoju agroturystyki na szczeblu gminnym ważne są działania wśród mieszkańców w celu zmiany ich mentalności i sposobu zachowania, przełamania obaw przed ryzykiem wynikającym z tego przedsięwzięcia. Celowe jest wpływanie na postawy, świadomość społeczną przez ukazywanie przykładów godnych naśladowania, wykazywanie konkretnych korzyści płynących z agroturystyki, ukazywanie prestiżu, jaki zdobywa się poprzez wprowadzanie nowej możliwości gospodarowania i nowe kontakty z gośćmi, w tym z zagranicznymi.

Mieszkańcy konkretnych miejscowości oraz władze gminy muszą zrozumieć, co mogą zyskać, a co mogą stracić w wyniku podjęcia działalności agroturystycznej lub jej popierania.

Uwzględniając korzyści płynące z agroturystyki, gminom i samorządom terytorialnym można proponować między innymi:

– powołanie biura działalności agroturystycznej przy urzędzie gminy lub miasta i gminy;

– stworzenie określonej jednostki prawnej zarządzającej i odpowiedzialnej za turystykę i agroturystykę o charakterze publicznym (np. gminny, międzygminny związek agroturystyczny, stowarzyszenie agroturystyczne);

– utworzenie konsorcjum turystycznego obejmującego kilka sąsiednich gmin;

– przystąpienie do spółki z udziałem skarbu gminy preferującej rozwój turystyki i agroturystyki;

– stworzenie systemu „Lokalne Inicjatywy Rozwoju Gospodarczego";

– emitowanie obligacji gminnych, międzygminnych na cele rozwoju turystyki, w tym agroturystyki.

Chcąc zatem skuteczniej rozwijać agroturystykę na terenie gminy, władze samorządowe mogłyby pomóc rolnikom, ośrodkom doradztwa rolniczego w:

– dobrym rozpoznaniu rynku na usługi agroturystyczne;

– zwiększeniu nakładów na promocję i działalność informacyjną, którą należałoby prowadzić w sposób ciągły i systematyczny;

– lepszym oznakowaniu tras, szlaków, obiektów kulturalnych, turystycznych;

– zadbaniu o estetykę i czystość dróg, chodników, parkingów, przystanków PKS, PKP;

– szerszym rozprowadzeniu folderów, miniprzewodników na terenie gminy w sklepach, kioskach oraz wśród współpracujących instytucji i innych gmin krajowych i zagranicznych;

– wydawaniu lokalnej gazetki z myślą o turystach odwiedzających gminę; udostępnieniu lokali i pomieszczeń na kursy i szkolenia rolników w zakresie działalności agroturystycznej.

Wskazane jest, aby w gminach dostępne były broszury informujące o:

– znaczeniu agroturystyki dla społeczno-gospodarczego rozwoju gminy, wsi, gospodarstwa rolnego oraz podkreślające potrzebę współdziałania wewnątrz społeczności lokalnej w kierunku zainteresowania się tą działalnością;

– szansach i możliwościach działalności agroturystycznej na danym terenie oraz istnieniu potencjalnych odbiorców usług agroturystycznych;

– warunkach podstawowych, które muszą być spełnione przy uruchomieniu działalności turystycznej;

– sposobie podjęcia działalności agroturystycznej, możliwościach inwestycyjnych, kredytowych, świadczonej pomocy i doradztwie.

Rozbudzanie zainteresowania działalnością agroturystyczną musi być wsparte odpowiednią lokalną promocją na rzecz agroturystyki oraz poparte pełnym zrozumieniem istoty i roli agroturystyki przez władze lokalne.

Tworzenie optymalnych warunków ze strony samorządu terytorialnego do wypoczynku na terenie gminy przyczyni się do zwiększonego uczestnictwa w tej formie turystyki, do większych korzyści materialnych dla całej społeczności gminnej.

6. Rola stowarzyszeń agroturystycznych

Instytucją samorządową są również stowarzyszenia agroturystyczne (międzygminne, wojewódzkie, regionalne), powstałe na podstawie ustawy prawo o stowarzyszeniach[15]. Zrzeszają one gospodarstwa rolnicze, a w swoich działaniach skupiają się głównie na promocji wypoczynku na wsi. Stowarzyszenia te pełnią swoiste zadania pośrednika między właścicielami gospodarstw oferujących produkt agroturystyczny a popytem z zewnątrz. Chronią także interes konsumentów turystów poprzez sprawowanie kontroli nad gospodarstwami agroturystycznymi. Przede wszystkim wspierają i popularyzują działalność turystyczną wśród mieszkańców wsi. Rozwijają w tym zakresie współpracę z lokalnymi władzami samorządowymi, Ośrodkami Doradztwa Rolniczego, zmierzając do stworzenia kompleksowego programu aktywizacji gospodarczej i społecznej polskiej wsi[16].

Wśród tych form aktywności ważne miejsce zajmuje działalność szkoleniowa, przeglądy obiektów agroturystycznych swoich członków, ustanowienie znaku graficznego „logo" dla gospodarstw agroturystycznych, udział w krajo-

[15] Ustawa o stowarzyszeniach z 7.04.1989 (Dz.U. nr 20, 1989 r., poz. 104).

[16] L. Strzembicki, E. Kmita, *Regionalne organizacje agroturystyczne w Polsce*, w: *Regionalne aspekty agroturystyki w Polsce*, Kraków 1996, s. 61.

wych targach turystycznych oraz organizacja własnego systemu sprzedaży ofert agroturystycznych.

W swojej pracy zrzeszenia agroturystyczne napotykają również różne przeszkody. Do najczęstszych barier należą zbyt małe fundusze oraz brak tanich kredytów umożliwiających dokonanie niezbędnych prac adaptacyjnych i modernizacyjnych przyszłej bazy turystycznej w gospodarstwach wiejskich. Przeszkodami utrudniającymi działalność organizacji agroturystycznych są także mała aktywność, wręcz bierność ich członków, brak świadomości wspólnego działania oraz nieufność rolników wobec inicjatyw stowarzyszeń[17].

W celu wzmocnienia pozycji stowarzyszeń agroturystycznych, podkreślenia ich roli w agroturystyce, możliwości pokonywania niektórych barier w rozwoju agroturystyki powstała ogólnopolska federacja stowarzyszeń agroturystycznych pod nazwą Federacja Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne". Głównym zadaniem federacji jest zwiększenie promocji agroturystyki, szczególnie na rynkach zagranicznych, wydawanie ogólnopolskich katalogów agroturystycznych, nawiązanie współpracy z europejskimi stowarzyszeniami agroturystycznymi. W działaniach tych jednak nie można zgubić podstawowej jednostki, jaką jest gospodarstwo agroturystyczne, jego właściciel i jego problemy.

7. Inne instytucje wspierające agroturystykę

Działalnością agroturystyczną zainteresowana jest także administracja rządowa w postaci Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej (MRiGŻ) oraz Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki (UKFiT).

Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki popiera rozwój agroturystyki poprzez odpowiednie wydziały Urzędów Wojewódzkich. Natomiast Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej swoje zainteresowanie agroturystyką rozwija poprzez Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie w Brwinowie z Oddziałami w Krakowie i Poznaniu, a przede wszystkim poprzez Ośrodki Doradztwa Rolniczego zlokalizowane we wszystkich województwach.

Zadaniem Ośrodków jest przede wszystkim prowadzenie działalności szkoleniowo-doradczej, takiej jak:

– organizacja kursów, szkoleń, pokazów dla rolników i bezrobotnych podejmujących działalność agroturystyczną oraz udoskonalających swoją bazę wypoczynkowo-rekreacyjną;

– udzielanie konsultacji w zakresie przygotowania i wyposażenia gospodarstwa, jego estetyki, warunków sanitarnych, żywienia, kalkulacji kosztów oraz przepisów obowiązujących w agroturystyce;

---

[17] Ibidem, s. 64.

– promocja usług agroturystycznych;
– nawiązywanie współpracy z lokalnymi zrzeszeniami agroturystycznymi.

Ośrodki Doradztwa Rolniczego, dzięki swoim specjalistom do spraw agroturystyki, dużo miejsca poświęcają poszukiwaniom alternatywnych źródeł dochodu oraz ograniczaniu bezrobocia na wsi.

Przedsiębiorcze podejście do agroturystyki w warunkach gospodarki wolnorynkowej powoduje, iż działalnością agroturystyczną, doradztwem i pomocą interesują się również inne instytucje samorządowe związane z rolnictwem, jak na przykład izby rolnicze. Również sami rolnicy skłonni podjąć przedsięwzięcia agroturystyczne szukają pomocy i doradztwa w izbach rolniczych.

Zgodnie z ustawą o Izbach Rolniczych[18], izby te tworzą samorząd rolniczy działający na rzecz rozwiązywania problemów rolnictwa i reprezentujący interesy zrzeszonych w nim podmiotów.

Członkami samorządu rolniczego z mocy prawa są m. in. osoby fizyczne i prawne, będące podatnikami podatku rolnego w rozumieniu przepisów o podatku rolnym; osoby fizyczne i prawne, będące podatnikami podatku dochodowego z działów specjalnych produkcji rolnej w rozumieniu przepisów o podatku dochodowym od osób fizycznych i podatku dochodowym od osób prawnych.

Zgodnie z przepisami, terenem działania izby jest obszar województwa. Do podstawowych zadań izby rolniczej należy wpływanie na kształtowanie polityki rolnej, uczestniczenie w jej realizacji, a w szczególności, co może dotyczyć agroturystyki, doradzanie w zakresie działalności rolniczej, wiejskiego gospodarstwa domowego oraz uzyskiwania przez rolników dodatkowych dochodów.

Do zadań izby rolniczej należy również podejmowanie działań na rzecz rozwoju infrastruktury rolnictwa i wsi oraz poprawy struktury agrarnej; podnoszenie kwalifikacji osób zatrudnionych w rolnictwie; kształtowanie i upowszechnianie zasad etyki i rzetelnego postępowania w działalności gospodarczej; kształtowanie świadomości ekologicznej producentów rolnych; działanie na rzecz podnoszenia jakości środków i urządzeń stosowanych w działalności rolniczej oraz na rzecz poprawy warunków pracy i bezpieczeństwa w rolnictwie. Wszystkie te oraz inne przykłady zadań przypisane izbom rolniczym łączą się z działalnością agroturystyczną.

Pomocną instytucją w rozwoju agroturystyki, przede wszystkim w jej promocji, może być i bywa w niektórych województwach Polska Agencja Promocji Turystyki (PAPT) podległa Urzędowi Kultury Fizycznej i Turystyki, która powstała w 1994 roku z przekształcenia Centralnego Ośrodka Informacji Turystycznej.

Do podstawowych zadań tej instytucji należy prowadzenie i gromadzenie informacji turystycznej o regionie, kraju i innych krajach; świadczenie poradnictwa turystycznego, krajoznawczego, sportowego, kulturalnego; dystrybucja

[18] Ustawa o Izbach Rolniczych z 14. 07. 1995 r., Dz.U. nr 1, 1996.

nieodpłatnych materiałów promocyjnych, prowadzenie działalności wydawniczej tychże materiałów, sprzedaż materiałów informacyjno-promocyjnych. Ważna jest współpraca ze środkami masowego przekazu, z instytucjami rządowymi i samorządowymi w województwie, a szczególnie współpraca z miejscowymi gestorami bazy turystycznej i wypoczynkowej.

Cenne są organizowane przez PAPT różne zebrania, spotkania, szkolenia osób zainteresowanych turystyką oraz ogólnopolskie inicjatywy, jak informatyczna baza danych INFOTUR, Bank Ofert Turystycznych (BOT), Giełda Turystyczna, udział w krajowych i zagranicznych targach turystycznych.

Wiele z tych i innych działań PAPT-u bliskie są agroturystyce. Gospodarstwa agroturystyczne mogą z tej działalności korzystać dla dobra ich samych i dobra samego PAPT-u. Chodzi jedynie o bliższe, wzajemne zainteresowanie się obu stron, na którym agroturystyka mogłaby na pewno dużo skorzystać.

Przedstawione powyżej instytucjonalne formy samorządowe i administracyjne wskazują na możliwości bezpośredniego lub pośredniego współdziałania z podmiotami agroturystycznymi. Na współdziałaniu tym dla obopólnych korzyści powinno zależeć jednej i drugiej stronie. To znaczy, że instytucje samorządowe i administracyjne mogą osiągać dla siebie pewne korzyści, jak i korzyści takie powinny być konkretne i trwałe dla gospodarstw agroturystycznych.

Zachodzące na wsi przeobrażenia strukturalne stwarzają sprzyjające warunki rozwoju gospodarstw rolnych prowadzących działalność agroturystyczną. Właściciele gospodarstw muszą być świadomi tego, iż powodzenie ich działalności w warunkach gospodarki wolnorynkowej, konkurencyjnej zależy od pomocy informacyjnej, doradczej, ekonomicznej, promocyjnej.

Rolnicy, zdani tylko na własną indywidualną postawę, sami sobie nie zawsze zapewnią taką pomoc. Mają jednak możliwość wyboru instytucji do współdziałania. Stąd też należy zauważyć, iż agroturystyka nie musi być jednoznacznie i wyłącznie zależna od stowarzyszeń agroturystycznych, ich federacji, od samorządu lokalnego, od Ośrodków Doradztwa Rolniczego. Właściciele gospodarstw agroturystycznych mogą współpracować z izbami rolniczymi, z izbami turystycznymi, z Polską Agencją Promocji Turystyki, z wybranymi biurami turystycznymi (np. Spółdzielnią Turystyczną Gromada) lub rozwijać samodzielnie swoją działalność.

We współpracy tej należy tylko zadbać o partnerski układ, który nie będzie szkodził żadnemu partnerowi, zadbać i zapewnić korzyści dla każdej strony współpracy oraz korzyści dla lokalnego środowiska społecznego.

8. Zakończenie

Polską wieś i polskie rolnictwo czekają dalsze zmiany. W kształtowaniu tych zmian należy pamiętać o tym, iż cechą rolnictwa jest jego naturalna słabość

rozwoju w porównaniu z innymi działami gospodarki. Słabość ta wynika między innymi z długiego cyklu produkcyjnego w rolnictwie, co wiąże się z wolnym obrotem pieniądza, silnym uzależnieniem produkcji rolnej od lokalnych warunków glebowo-klimatycznych, od lokalnej infrastruktury produkcyjno-usługowej.

W Polsce mamy 42 tysięcy wsi, w których mieszka 40% ogółu ludności kraju. Wielkość wsi jest jednak mocno zróżnicowana. Bowiem 15% wsi liczy mniej niż 100 osób, blisko 66% wsi posiada mniej niż 500 mieszkańców, 13% liczy od 500 do 1000 mieszkańców, a tylko 6% wsi ma powyżej 1000 mieszkańców.

Zróżnicowanie wielkości wsi oraz duże rozproszenie osadnictwa wiejskiego rzutuje na koszty ich rozwoju, a głównie rozwoju infrastruktury technicznej i ekonomiczno-społecznej, jak np. dróg, wodociągów, gazociągów, linii telefonicznych, usług socjalnych, zdrowotnych, handlowych, rzemieślniczych. Pod tym względem sytuacja polskiej wsi w porównaniu z innymi krajami Europy Zachodniej jest o wiele bardziej niekorzystna. Tam przeważają wsie duże, o zwartej zabudowie, bardziej zurbanizowane, co znacznie ułatwia ich funkcjonowanie i rozwój. Przyszłość wsi i rolnictwa zależy nie tylko od nich samych, ale w dużym stopniu zależy również od przyjętej strategii gospodarczej państwa wobec tego działu gospodarki. Chodzi zatem o włączenie wsi polskiej i rolnictwa w strategię wzrostową gospodarki i o niedopuszczenie do traktowania środowiska wiejskiego tylko jako wolnych zasobów produkcji i siły roboczej.

Chodzi także o pomoc dla rolnictwa świadczoną przez instytucje państwowe, samorządowe i inne instytucje doradcze. Ktoś bowiem musi rolnikom pomagać i doradzać. Uczyć jak adaptować nowości, uwzględniać różnorodny potencjał społeczno-ekonomiczny gospodarstwa oraz cechy osobowe ich właścicieli w celu zwiększania efektów ekonomicznych gospodarstwa, dochodów rodzin rolniczych. Pomoc taką świadczą Ośrodki Doradztwa Rolniczego, Izby Rolnicze, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Samorząd Terytorialny.

Transfer pomocy i doradztwa rolnikom z zagadnień produkcyjno-rolnych, hodowlanych przechodzi obecnie na pomoc związaną ze zmniejszaniem kosztów gospodarstwa rolnego, z zdobywaniem niezbędnych informacji o nabywcach produktu i usług, z marketingiem, z obsługą prawną, finansową, promocyjną[19].

Obserwując wieś i rolnictwo należy stwierdzić, iż maleje wśród młodych i średnich wiekiem rolników odsetek biernych, obojętnych wobec przyszłości swojego gospodarstwa. Zwiększa się u nich przede wszystkim odpowiedzialność za własność gospodarstwa i podejmowane decyzje. Rolnicy w większym stopniu pragną aktywnie uczestniczyć w ulepszaniu swojego środowiska pracy i zamieszkania. Przełamywane zostają stereotypowe opinie. Korzystanie z usług doradcy nie jest przykładem braku wiedzy i umiejętności rolnika w ogóle, lecz dowodzi

[19] S. Zawisza, *Doradztwo rolnicze w aspekcie reform rynkowych*, „Wieś i Rolnictwo" nr 3, 1996, s. 144.

otwartego umysłu, potrzeby podejmowania trudu w kierunku lepszego wykorzystania posiadanych w gospodarstwie i wsi zasobów, w tym agroturystycznych.

Zachodzi zatem konieczność tworzenia podstaw regionalnej polityki rolnej, która powinna określać podstawowe kierunki produkcji w regionie, która powinna przeciwdziałać ukrytemu i jawnemu bezrobociu agrarnemu, dawać możliwość gromadzenia, przetwarzania i wymiany informacji rolniczej, marketingu rolniczego w regionie.

Ukształtowana regionalna polityka rolna polegałaby też na inicjowaniu i wspieraniu nowych lub istniejących organizacji i instytucji samorządowych rolników, na wspieraniu regionalnego szkolnictwa związanego z produkcją, rynkiem rolnym i jego administrowaniem, na rozszerzeniu nowych źródeł dochodów rolnika, w tym osiąganych z agroturystyki.

Jan Sikora
Sociological conditions for the development of agrotourism as an extra source of income in agricultural households (summary)

Socio-economic changes occurring in the country and in agriculture call for the development of various forms of entrepreneurship and economic activity. One of the forms of economic activity of agricultural households is more and more popular agrotourism.

The article describes more important determinants of agrotourism in Poland and particularly the role of family, regional self-government, local community, agrotourist associations and other institutions supporting these activities. It also presents the socio-economic conditions of the country and agriculture significant for agrotourism.

The article shows socio-psychological advantages from agrotourism as regards the opportunity for tourists to establish social contacts and ties with the local people. It also reveals the economic benefits from agrotourism which are connected above all with stimulating the development of agrocultural households by providing additional income. Agrotourism can also be the source of income for the local self-government in a given village or rural district, the source of development of an additional market for foodstuffs and various kinds of local services. It can be a factor easing unemployment existing in those places.

Economic and socio-psychological advantages from agrotourism depend not only on the farmers and their families themselves but also on the attitude of their neighbours, the local community and the local authorities.

Moreover, the article characterises the present economic and social situation in the villages and in agriculture which is a basis for the development of agrotourism.